

ANZELMO KANTEBURIJSKI (1033. – 1109.)

SADRŽAJ

1. ŽIVOT I DJELA

1. ŽIVOT I DJELA

Rođen je 1033. u gradu Aosti.¹ Postaje benediktinac u samostanu u Normandiji, zatim opat, te 1093. nadbiskup u Canterburyu. Anselmo je teolog, ali s podosta filozofskih zahvata. Umro je 1109.

Budući da se njegova izreka «Vjerujem da bih razumio» prikazuje katkada čak kao neki izvan razumski fanatizam. Anselmo smatra kako je nemarnost ako nakon što smo utvrđeni u vjeri ne dajemo si truda da razumom shvatimo ono što vjerujemo.² I u tom ozračju razabire se pravi smisao navedene rečenice. Nadalje, Anselmo smatra: »Niti idem za tim da razumom proniknem u svrhu da vjerujem, nego vjerujem da razumijem³.» I nastavak te rečenice govori o onakvom posjedu našega uma, što ga dobivamo od vjere, a potom razumom razjašnjavamo. Anselmo ne govori o putovima kojima se dolazi do vjere, nego o mogućnosti - čak i nekoj dužnosti (inače je to nemarnost) razuma da obradi i koliko već može pronikne sadržaj vjerom objavljene činjenice. Štoviše, polazeći s teološkog tajališta lakše bi mu se mogao prigovoriti racionalizam (što neki moderni doista i čine) nego fideizam ili bilo kakav iracionalizam. Naša spoznaja (sud) istinita je zbog istinitosti koja je u spoznatom objektu. Ta istina - «ispravnost koja se jedino razumom može spoznati» - u krajnjoj liniji jest participacija neograničene, sveopće istine, Boga.

Kad se govori o Anselmovim dokazima za Božju opstojnost; govori se ponajviše o tzv. ontološkom dokazu, čije imenovanje dugujemo tek Kantu. To Anselmovo razmišljanje (Proslogion, c.2; PL 158,227-228 i c. 3; PL 158,228) počinje od činjenice da čovjek ima pojam o Bogu kao o biću od kojega se veće biće ne može zamisliti. Iz toga Anselmo izvodi, neopravdano, da Bog postoji u ontičkoj, objektivnoj stvarnosti, jer, smatra, kad ne bi postojao, mogao bi se zamisliti onaj koji postoji, i taj koji postoji sigurno je veći nego onaj koji ne postoji. Drugim riječima, samim time što zamišljamo Boga kao biće od kojega se veće ne može zamisliti, već ga izričemo kao postojećeg, a to izricanje nije samo nešto subjektivno,

¹ Današnja Italija.

² »Negligentia mihi vidatur, si postquam confirmati sumus in fide, non studemus, quod credimus, intelligere«

³ »Neque enim quaero intelligere ut credam, sed credo ut intelligam«. Vidi: *Proslogion*, c.1 svršetak; PL 158, 227 B-C.

nego ta naša mišlju izrečena stvarnost jest prava, stvarna stvarnost, u ontičkom redu.

Kritiku tog pokušaja iznosi, već Anzelmov suvremenik Gaunilon.⁴ Nažalost, nije dovoljno uočio u čemu je srž Anzelmoveg pokušaja, a to je Anzelmu pomoglo u obrani samoga sebe⁵. Naime, Gaunilon pokušava Anzelmoveg pokušaj dokaza dovesti do apsurda ovom usporedbom: kažu da negdje u oceanu postoji savršen otok, ali ga pomorci više ne znaju naći; kad taj otok ne bi postojao, mogao bi se zamisliti onaj takav koji postoji, i taj bi bio savršeniji, itd. No u svom odgovoru Anzelmo uočava da Gaunilon govori o biću koje je takve naravi da, ukoliko je do njega samoga može postojati ili ne postojati, pa makar u svom redu bilo najsavršenije⁶.

Anzelmo, s druge strane, govori o Bogu, o Biću koje tek onda pravo umom ističemo, kad ga shvaćamo kao biće koje po svojoj naravi ne može ne-biti. Biti, to je Bog po svojoj naravi, On je zaista Onaj koji jest; a otok, nesavršen ili savršen svejedno, to je jedna od mnogih biti koja može postojati, ali može i ne postojati; i zato, želimo li govoriti o Bogu, moramo nadrastiti svijet samih biti, i uzdići se do bitka.⁷ No ovdje se postavlja pitanje odgovara li za taj uzlaz onaj put što ga je Anzelmo predložio, tj. gdje se od istoga zamišlja veći, a veći je time što postoji; Kant je to osporavao (sto zamišljenih talira uspoređuje sa sto postojećih talira). O tom se, dakle, uglavnom vodi rasprava između Gaunilana i Anzelma.

Drugo pak pitanje, također bitno važno; naime, kada su ispunjeni uvjeti u našem spoznavanju kako bismo mogli izreći o onom što je u našem spoznavanju da nije samo u umu, nego i u stvarnosti. To je tada ostalo u sjeni, iako nije bilo posve izostavljeno. Naime, umski sud izriče shemu: subjekt jest predikat.

Bertrand Russell primjećuje uz taj pokušaj dokaza kojeg teolozi nikada nisu prihvatili da bi svaki filozof volio kad bi on bio dobar dokaz. To bi, naime, značilo da je naša misao već kao sama naša misao dobrano jača nego što o njoj smijemo misliti, kad takvo dokazivanje ne vrijedi.

8v, Toma Akvinski u svojoj je kritici precizniji, i u zaključku posve odrješit. Na osnovu samog našeg zamišljaja niti znamo da smo izrazili zaista pravi i istiniti pojam Boga kad kažemo da je Bog biće koje po svojoj naravi jest (jer, eto, mitologije imaju krivu sliku o Bogu), niti sam takav zamišljaj ispunja uvjete po kojima plod našega raznašljanja izriče samu stvarnost, I zato u dokazivanju Božje opstojnosti valja početi ne od pukog našeg zarnišljaja, nego od postojećih bića.

Osim ovog pokušaja dokaza za Božju opstojnost iz samog našeg zamišljaja Anzelmo se

⁴ Usp. *Liber pro insipiente*; PL 158,241ss.

⁵ Usp. *Liber apologeticus adversus respondentem pro insipiente*; PL 158,247ss.

⁶ Savršen otok, tj. kraj u kojem se živi ljepše no igdje na zemlji, ali on može ne postojati, kao i sve u našem svijetu.

⁷ Nije dosta *essentia*, potrebno je *esse*.

služi i onim drugima, dobrim putem polazeći od činjenice ovog našeg svijeta.⁸ Ti su dokazi izgrađeni uglavnom u duhu platonske filozofije i onoga što sv. Toma donosi kao svoj "četvrti put". Tako Anselmo postupa u skladu sa svojim shvaćanjem istine u kojoj gleda našu participaciju na višoj, u zadnjoj liniji Božjoj istini.⁹

O stvorovima Anselmo veli da kao što su nastali nazočnošću stvaralačke Božje biti, tako isto ništa nema snage za bivstvovanje bez nazočnosti uzdržavateljske iste Božje biti. Naša je duša stvorena slika Božjega duha; zato ima i slična svojstva: pamćenje, razum i ljubav. Tom ljubavlju treba ljubiti Boga kao najveće dobro, a sve drugo u Bogu. U toj je usmjerenosti jamstvo besmrtnosti.

Moralnost ljudskog čina nije u samoj vanjskoj pojavnosti, nego također u svijesnom slobodnom umskom prihvatanju i htijenju volje, a to sve iz dobre nakane. "Pravednost tj. etička čestitost jest ispravnost htijenja koja se održava radi nje same"¹⁰.

Anselmo piše i "skolastički" i "teistički", tj. i znanstveno, školski. Nimalo ne začuđuje da je njegovo naučavanje steklo velik ugled, i da je sv. Anselmo bio nazvan "ocem skolastike."

⁸ Usp. Šanc, F., *Povijest filozofije, II dio, Filozofija srednjega vijeka* (Zagreb, Knjižnica života; 1943) 62.

⁹ Usp. Isto, 61.

¹⁰ »Iustitia et rectitudo voluntatis propter se servata«.